

Kuidas toetab kunst sotsiaal-emotsionaalse pädevuse kujundamist? Lastega perede abil loodud helirännak

Hanna-Liis Kont

Teesid: Kunstnike Lundahl & Seidl, Jaakko Autio ja lastega perede koostöös valmisid 2024. aastal heliteosed „Murrangu hinged“ ja „Viltuse maja mälestused“. Artikkel analüüsib koostöö käigus kogetud õppimist, avades kunstiteoste potentsiaali arendada osaliste sotsiaal-emotsionaalset pädevust. Lugeda saab praktilistest lahendustest, kuidas lastega perede abil teoste ligipääsetavust suurendati ja lastele juhtroll anti. Uurimistöö põhjal järeldub, et teosed kutsusid esile õpetlikke kogemusi seoses suhteoskuste ja vastutustundlike otsuste tegemisega ning võimega ennast ja teisi usaldada.

Võtmesõnad: helikunst, lapsed, sotsiaal-emotsionaalne pädevus, usaldus, vastutus

DOI: <https://doi.org/10.7592/methis.v28i35.25574>

Sissejuhatus

L(aps): See lugu algab sinu ja minu vahel

T(äiskasvanu): ning unistuste kaevuga.

(Lundahl & Seidl 2024)

Aastatel 2022–2024 arendati Tartu Kunstimuuseumis uusi heliteoseid, mille käigus tegid kunstnikud koostööd lastega peredega. Lähtepunktiks oli helil ja juhitud liikumisel põhinev rännakute seeria pealkirjaga „Kadunud ruumi sümfoonia“ (2009–jätkuv), mille autorid on Rootsi kunstnikeduo Lundahl & Seidl. Arenduse käigus valmisid kaks uut kunstiteost: seeriat jätkav rännak pealkirjaga „Murrangu hinged“ ja interaktiivne heliinstallatsioon „Viltuse maja mälestused“ (mõlemad 2024). Viimase autorid on Lundahl & Seidl koostöös Soome helikunstniku Jaakko Autioga. Protsessi kaasati kümmekond lastega perekonda Lõuna-Eestist. Mina osalesin projektijuhi, kuraatori ja uurijana.

Lundahl & Seidl on kunstnikeduo, mille moodustasid 2003. aastal Christer Lundahl ja Martina Seidl. Nende kunstiteosed puudutavad eri meeli, kasutades selleks heli, liikumist, tehnoloogiat ja inimestevahelist kontakti.¹ Enda sõnul uurivad nad „[...] kunsti võimet moodustada kujuteldavaid kogukondi, mis aitaksid esile kutsuda isiklikke ja ühiskondlikke muutusi“ (Kont jt 2024b). Jaakko Autio on helikunstnik, kes on töötanud teatri helikujunduse vallas ja mastaapsete heliinstallatsioonidega. Tema kunstiteoste eesmärk on tuua esile „[...] vähemuste, marginaliseeritud rühmade või alternatiivsete vaatenurkade esindajate hääled“ (samas; Autio 2024).

¹ Vt <http://www.lundahl-seidl.com/about/>.

Kunstnike uued teosed valmisid grupinäituse „Viltuse maja saladused“ tarbeks, mis oli avatud Tartu Kunstimuuseumis 8. augustist 2024 kuni 2. veebruarini 2025 (Tartmus 2024). Näitus loodi eeskätt lastele ja lastega koos kunsthariiduse projekti „Kunst loob lähedust“ raames ja oli osa Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 programmist. Projekti „Kunst loob lähedust“ eesmärk on ühendada kunsti- ja sotsiaalvaldkonna teadmised, et aidata kaasa laste sotsiaalsele ja emotsionaalsele heaolule, kujundades kunsti kaudu nende sotsiaalseid oskusi. Tegevused on eelkõige suunatud 6–10-aastastele lastele, nende peredele ja õpetajatele.²

Artikli eesmärk on uurida, kuidas toetada kaasaegse kunsti abil laste sotsiaal-emotsionaalse pädevuse arengut. Analüüsi keskmes on heliteosed „Murrangu hinged“ ja „Viltuse maja mälestused.“ Peamine uurimisküsimus on, mida lastega pered, kurator ja kunstnikud koostöö käigus õppisid. Seejuures uurin arendusprotsessi ja mainitud teoste potentsiaali osalejate suhteoskuste arendamisel, eriti seoses nende võimuga usaldada nii iseennast kui ka teisi (oma pereliikmeid ja projekti töögruppi) ning teha vastutustundlikke otsuseid. Artikkel on kirjutatud vahetult enne ja pärast näituse avamist, mistõttu on analüüsi keskmes enne avamist toimunud teoste arendus.

Sotsiaal-emotsionaalne pädevus ja sellega seotud mõisted

Järgnevas arutluses korduvad terminid *sotsiaalne ja emotsionaalne heaolu, sotsiaal-emotsionaalne pädevus, sotsiaalsed oskused ja suhteoskused*. Neil puuduvad üldtunnustatud definitsioonid, kuna terminid on seotud paljude uurimisvaldkondade ning tähendusväljadega. Näiteks seostatakse heaolu nii jõukuse, vajaduste rahuldatus (Raadik jt 2018, 207), tervise kui ka õnnetundega (*the state of feeling healthy and happy*).³ Erialased väljaanded kinnitavad, et heaolu komponentide ja kategooriate osas puudub ühtne arusaam (vt Galvin 2018; Watson jt 2012; Rath ja Harter 2010). Mõned autorid kasutavad sotsiaalse heaolu mõistet, kuid ei too välja emotsionaalset heaolu (Rath ja Harter 2010), teised aga mõistavad sotsiaalset ja emotsionaalset heaolu kui läbipõimunud mõistet (Watson jt 2012, 1–14; Jones jt 2017).⁴ Debbie Watson jt (2012, 7–8) pakkusid välja, et sotsiaalne ja emotsionaalne heaolu on katusmõiste, mida iseloomustavad järgmised tunnused: see on subjektiivselt kogetav, kontekstuaalne, põimitud ja suhestuv (*subjectively experienced, contextual, embedded and relational*).⁵

2 Vt <https://www.kunstloob.ee/>.

3 Vt <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/well-being>.

4 Artiklis viitan sotsiaalsele ja emotsionaalsele heaolule kui omavahel seotud mõistetele ning ka sotsiaal-emotsionaalsele pädevusele kui paarismõistele, sest analüüsitud näited on seotud nii sotsiaalsete kui ka emotsionaalsete aspektidega. Seda lähenemisviisi kasutavad ka haridus- ja sotsiaalteadlased, sealhulgas Stephanie M. Jones, Rebecca Bailey ja MTÜ Peaasjad.

5 Autoreid on mõjutanud poststrukturealistlikud mõtlejad, sealhulgas Deleuze, Guattari ja Foucault.

Selle kohaselt sõltub sotsiaalne ja emotsionaalne heaolu selle esinemise spetsiifikast, sealhulgas subjekti individuaalsetest omadustest, keskkonnast ja ümbritsevatest suhetest. Oma analüüsis toetun samuti subjektiivsele heaolule viitavatele andmetele ehk sellele, „kuidas me ise oma elu näeme: milliseid tundeid ja emotsioone tunneme, kuidas toimime isiklikul ja sotsiaalsel tasandil“ (Kidron 2023, 235).

Sotsiaal-emotsionaalse pädevuse mõiste puhul juhindun eeskätt MTÜ Peaasjad vaimse tervise spetsialistide poolt vahendatud selgitustest,⁶ mis on tuletatud laste arengu ja õppimise uurijate Rebecca Bailey, Suzanne M. Bouffardi, Stephanie M. Jonesi ja teiste käsitluste põhjal (CASEL: The Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning). Nende sõnul on sotsiaal-emotsionaalne pädevus tõhusa suhtlemise aluseks, mõjutades nii vaimset tervist kui ka heaolu (Jones jt 2017, 49–50; Jones ja Bouffard 2012, 3). Sotsiaalne ja emotsionaalne pädevus ei põhine seejuures ainult oskustel, vaid on seotud ka teadmiste, hoiakute, käitumise, võimete ja muuga (Jones jt 2017, 51), seega võib sotsiaalseid oskusi mõtestada kui ühte sotsiaal-emotsionaalse pädevuse komponenti.

MTÜ Peaasjad tõstab CASEL-ist lähtuvalt esile järgmised sotsiaal-emotsionaalse pädevuse komponendid: eneseteadlikkus, sotsiaalne teadlikkus, enesejuhtimine, suhteoskused ja vastutustundlike otsuste tegemine. Suhteoskusi avatakse kui oskust „luua ja hoida terveid ja rahuldust pakkuvaid suhteid erinevate inimeste ja rühmadega“.⁷ Paralleelselt tutvustatakse ka sarnast kategooriat nimega „prosotsiaalsed oskused“, mis hõlmab konfliktide lahendamist, koostõiseid suhtluseesmärke ja meeskonnas töötamise oskust. Vastutustundlike otsuste tegemine on selgitatud kui „oskus käitudes ja suheldes teha konstruktiivseid valikuid; hinnata võimalikke tagajärgi; arvestada enda ja teiste heaoluga“.⁸ Suhteoskused ja vastutustundlike otsuste tegemine on järgneva analüüsi jaoks kõige olulisemad elemendid. Need on otseselt seotud ka usaldusega (Brown 2017, 199–200),⁹ mida on peetud ühtaegu nii eduka koostöö eelduseks kui ka tulemiks (Sztompka [1999] 2006, 62).

Probleemipüstitus, meetod ja allikad

Kaasaegse kunsti ja näituste kasutamist laste sotsiaal-emotsionaalse pädevuse toetamisel takistab minu hinnangul Eestis laste piiratud kokkupuude kunstinäituste ja

6 Vt <https://peaasi.ee/mis-on-sotsiaal-emotsionaalne-padevus/>.

7 Samas; vt ka <https://peaasi.ee/sep-prosotsiaalsed-oskused-suhete-loomine-ja-juhtimine/>.

8 Vt <https://peaasi.ee/mis-on-sotsiaal-emotsionaalne-padevus/>.

9 Ameerika Ühendriikide sotsiaalvaldkonna uurija Brene Brown selgitab usalduse tekkimist läbi järgmiste elementide: piiride seadmine ja hoidmine, sõnapidamine, vastutuse võtmine, konfidentsiaalsuse hoidmine, moraalsus, hinnanguvaba suhtumine ja suuremeelsus, kasutades akronüümi *BRAVING* ehk inglise keeles: *Boundaries, Reliability, Accountability, Vault, Integrity, Nonjudgment, Generosity*.

-muuseumidega. Nii Lõuna-Eestis kui ka paljudes teistes riigi piirkondades tuleneb see osaliselt geograafilistest eripäradest, kuna vastavaid näitusepaiku on vahetus läheduses vähe või mõnel juhul üldse mitte. Projekti „Kunst loob lähedust“ raames läbi viidud süvaintervjuud Lõuna-Eesti üldhariduskoolide töötajatega näitasid, et paljud õpetajad, kes vastutavad laste esmaohtumiste eest kaasaegse kunstiga, ei ole harjunud ka ise kunstinäitustel ega -muuseumides käima.¹⁰ Juurdepääsu ja kogemuste puudumine võib kaasa tuua eelarvamusi ja ebakindlust kunsti vahendamisel, eriti seoses pidevalt muutuva kaasaegse kunsti valdkonnaga. Üha rohkem uuringuid näitab aga, et kunst võib olla tõhus vahend inimeste heaolu tõstmiseks (Fancourt ja Finn 2019). Laste sotsiaalne ja emotsionaalne heaolu sõltub nende sotsiaal-emotsionaalsest pädevusest, eriti ajal, mil nad alustavad kooliteed ja peavad kohanema uue sotsiaalse keskkonnaga (Jones ja Bouffard 2012, 3). Seetõttu on aja ja teiste ressursside investeerimine tegevustesse, mis arendavad laste sotsiaal-emotsionaalset pädevust, eriti aktuaalne esimestel kooliaastatel.

Siinne artikkel põhineb juhtumiuuringul, mis kombineerib valdavalt kvalitatiivseid uurimismeetodeid. Teoste arendusprotsessi käigus toimus Tartu Kunstimuuseumis 16 töötuba, kus osalesid Lõuna-Eestis elavad lastega pered ja mida viisid läbi kunstnikud, mina ning projekti „Kunst loob lähedust“ töögrupi liikmed. Kokku osales töötubades 31 last ja noort vanuses 3–20 ja 21 lapsevanemat või saatvat täiskasvanut.¹¹ Osalejate kaasamine toimus esimesel aastal avaliku kutsungi kaudu, mis levis Tartu Kunstimuuseumi kanalites (Tartmus 2022b) ja projekti „Kunst loob lähedust“ partnerklasside õpetajate kaudu ning edaspidi otsesuhtluses juba loodud kontaktidega. Töötubade raames kogesid pereliikmed olemasolevaid helirännaku versioone ning andsid neile tagasisidet, jagades grupiarutelu käigus oma kogemust ja muljeid. Täpsemalt kirjeldan töötubasid kolmandas peatükis koos arendusprotsessi analüüsiga. Andmete kogumise meetodid hõlmavad töötubade ja näituse vaatlustel tehtud kirjalikke märkmeid, heli-, video- ja fotojäädvustusi,¹² intervjuusid osalistega ning kirjalikke meilivahetusi. 2023. aastal toimunud töötubades kasutasime loovuurimis-

10 Süvaintervjuud 12 õpetajaga Lõuna-Eesti üldhariduskoolidest. 2021–2023. Läbiviijad: Hanna-Liis Kont koos Kristiina Hanseni, Mae Variksoo ja Sigrid Viiriga. Salvestised ja kirjalikud märkmed artikli autori valduses.

11 16 töötoa registreerimisandmed. 2022–2024. Kogunud Hanna-Liis Kont. Kirjalikud märkmed artikli autori valduses.

12 Töötubade vaatlusandmetele viidatakse edaspidi järgmiselt:

Vaatlus 2022 = Kaheksa töötoa vaatlus- ja registreerimisvormi andmed. 7.–8. august 2022. Kogunud Hanna-Liis Kont, Christer Lundahl, Martina Seidl, Jane Meresmaa-Roos, Maria Muuk ja Mariliis Tähepõld. Kirjalikud märkmed ja fotod artikli autori valduses.

Vaatlus 2023 = Viie töötoa vaatlusandmed. 13.–15. juuni 2023. Kogunud Hanna-Liis Kont, Christer Lundahl, Martina Seidl ja Paola Cieno. Kirjalikud märkmed, perede joonistused, helisalvestised ja fotod artikli autori valduses.

Vaatlus 2024 = Kolme töötoa vaatlusandmed. 20. aprill 2024. Kogunud Hanna-Liis Kont, Christer Lundahl ja Martina Seidl. Kirjalikud märkmed, helisalvestised ja fotod artikli autori ja kunstnike valduses.

Näituse „Viltuse maja saladused“ vaatlused on Hanna-Liis Kont viinud läbi augustis ja septembris 2024, kirjalikud märkmed autori valduses.

meetodina ka tagasiside kogumist ühise joonistamise kaudu (Padfield 2018, 250–268). Korraldasime kaks helirännakule keskenduvat poolstruktureeritud grüpiintervjuud: esimese viis kunstnike ja minuga läbi kunstiajaloolane Rebecca Duclos,¹³ teise viisin mina läbi kolme arenduses osalenud ja lõplikke teoseid kogenud lapsega.¹⁴ Andmete kogumine uurimistöö eesmärgil toimus osaliste teadval nõusolekul. Osalenud peredelt saadud sisendile viitan artiklis läbivalt anonüümselt. Uurimistöö meetodit võib osaliselt pidada autoetnograafiliseks, kuna analüüsin ka oma kureerimisprotsessi ja kirjutatud tekste.

Allikate analüüs on seostatud kunstnike, kuraatorite ja sotsiaalteadlaste temaatiliste aruteludega sotsiaalsete kunstipraktikate (Bruguera ja Bishop 2016; Abse Gogarty 2017; Bertrand 2019) ning sotsiaal-emotsionaalse pädevuse teemadel (Watson jt 2012; Jones jt 2017). Artiklis kasutatud kunstivaldkonna põhikontseptsioon Arte Útil on välja töötatud kunstnik Tania Bruguera ja tema mõttekaaslaste poolt.¹⁵ Avan seda artiklis lähemalt, kuna see oli projektiidee väljatöötamisel oluliseks inspiratsiooniks.¹⁶ Lisaks tutvustan filosoof Bayo Akomolafe (2023) murrangute ideed, mis mõjutas kunstnike Lundahl & Seidl lähenemist uuele helirännakule. Seejärel keskendun kunstiteostele „Murrangu hinged“ ja „Viltuse maja mälestused“, pakkudes sissevaadet teoste ülesehitusse ja arendusprotsessi. Viimaks käsitlen seoseid arendusprotsessi, kunstiteoste ja osalejate suhteoskuste ning vastutustundlike otsuste tegemise oskuse vahel, toetudes pereliikmete refleksioonidele.

Kõnealused uurimisküsimused on seotud eri valdkondadega, sealhulgas, kuid mitte ainult kunsti, kureerimise, hariduse ja psühholoogiaga. Teksti iseloomu ja järelduste ulatust mõjutab minu erialane taust, mis on seotud eeskätt kunsti ja muuseumidega. Kunstiteoreetiliste ja praktiliste viidete puhul keskendun nendele, mis on uuritavat protsessi enim mõjutanud, jättes kõrvale laiema kunstiajaloolise ning museoloogilise konteksti kirjelduse, mis nõuaks siinsest artiklist mahukamat käsitlust. Arendusprotsessis minu poolt võetud rollide rohkus projektijuhi, kuraatori ja uurijana esitas ka praktilisi väljakutseid, raskendades süstemaatilist andmekogumist. Kuna info sedalaadi tegevuste kohta on piiratud ning sageli kaduv, pean nüüsguste koostööprojektide kajastamist ja analüüsi siiski oluliseks. See on ühtaegu

13 Edaspidi: Intervjuu 1 = Grüpiintervjuu. 21. aprill 2024. Osalejad: Jaakko Autio, Hanna-Liis Kont, Christer Lundahl ja Martina Seidl, läbiviija Rebecca Taylor Duclos, Zoomi vahendusel. Salvestis ja transkriptsioon artikli autori valduses.

14 Edaspidi: Intervjuu 2 = Grüpiintervjuu. 12. september 2024. Osalejad: kolm teoste arenduses osalenud last vanuses 10–11, läbiviija Hanna-Liis Kont, Tartu Kunstimuseumis. Salvestis ja transkriptsioon artikli autori valduses.

15 Vt <https://arte-util.org>.

16 Projektiideed ja selle raames valminud teoste arendamist on mõjutanud veel mitmed kunstivälja mõttevoolud ja autorid, näiteks kunstikriitiku Nicolas Bourriaud' suhestuva esteetika kontseptsioon, eri meeli haaravaid muuseumikogemusi loonud autorid nagu Tino Sehgal ja William Forsythe ning osalust rakendavad haridus- ja kunstiprojektid. Viimasest olen kirjutanud varasemalt, vt Kont 2022.

kasulik nii praktikutele, kes püüavad kultuuritegevuste kaudu laste heaollu panustada, kui ka teadlastele, kes otsivad viise sõnastamiseks selliste loovtegevuste mõju.

Arte Útil ja murrangud kui muutuste elluviimise tööriistad

T: Kas tunned, kuidas õhk koos tuulega su kehasse siseneb?

L: Tuul liigub läbi mu keha ja ma hakkan võtma teist kuju.

(Lundahl & Seidl 2024)

Arte Útil on teoreetiline lähenemine kunstile ja kunstipraktika, mis on viimase kümnendi jooksul mõjutanud ka kunstimuuseumide ja teiste institutsioonide tööviise (Bertrand 2019, 3). Kontseptsiooni töötas välja kunstnik ja aktivist Tania Bruguera mitme kunstimuuseumi toetusel.¹⁷ Bruguera, kes kasvas üles poliitiliselt rahutul Kuubal, on tuntud oma performatiivsete teoste poolest, mis tegelevad sotsiaalse ebavõrdsuse, poliitiliste küsimuste ja võimusuhetega (vt Bruguera 2009; 1992). Nimeetus Arte Útil pärineb hispaania keelest ja seda võib tõlkida kahel moel: 'kasulik kunst' või 'kunst kui tööriist' (Bruguera jt 2014, 127).¹⁸ Bruguera huvitab kunst kui aktivism – kunstiteosed, mis pakuvad lahendusi, selle asemel et pelgalt probleemidele osutada. Ta näeb Arte Útilis positiivsete sotsiaalsete muutuste loomise viisi (samas, 127–132). Kunstniku eesmärk pole näidata Arte Útili kui ainsat legitiimset kunsti tegemise viisi, vaid vaidlustada teatud väljakujunenud vaateid kunsti kohta (samas, 131). Bruguera soov on distantseeruda kunstist kui millestki, mida „vaadata“, ja pigem liikuda kunsti kui millegi poole, millega „midagi teha“ (Bruguera ja Bishop 2016). Kontseptsioon on lahti seletatud kaheksa tunnuse kaudu, mille kohaselt Arte Útili projektid peaksid:

- 1) kunstile ühiskonnas uusi kasutusviise välja pakkuma;
- 2) kasutama kunstilist mõtlemist, et esitada väljakutse valdkonnale, milles projekt tegutseb;
- 3) vastama praegustele pakilistele vajadustele;
- 4) töötama skaalal 1:1;¹⁹
- 5) asendama autorid algatajatega ja pealtvaatajad kasutajatega;
- 6) tooma kasutajate jaoks kaasa praktilisi ja kasulikke tulemusi;

¹⁷ Vt <https://arte-util.org/about/>.

¹⁸ Vt museumarteutil.net/museumarteutil.net/index.html. Bruguera avastas, et kunstnikud Eduardo Costa ja Pino Poggi kasutasid nimeust Arte Útil juba 1960. aastatel sarnasel viisil.

¹⁹ Töötamine skaalal 1:1 viitab sellele, et tegevus on vahetult osa igapäevaelust, mitte pelgalt selle representatsioon kunsti vahenditega. Skaalast 1:1 kasuliku kunsti kontekstis on kirjutanud teoreetik Stephen Wright raamatus „Toward a Lexicon of Usership.“ Vt <https://constructlab.net/wp-content/uploads/2023/01/Toward-a-lexicon-of-usership.pdf>.

- 7) püüdlema jätkusuutlikkuse poole;
- 8) taaskehtestama esteetika kui transformatsioonisüsteemi.²⁰

Minu kuraatoripositsioon ja kunstnikele antud lähteülesanne olid sellest lähene- misest mõjutatud,²¹ kuna Arte Útil seab keskmesse tavapäraselt kõrvale jäetud grup- pide aktiivse kaasamise ja soovi ühiskonnas positiivseid muutusi luua. Samuti kõneta- sid mind praktilised näited kunstimuuseumidest, kus seda on rakendatud (vt Esche 2014; Hudson 2017).

Kuraator Stéphanie Bertrand on juhtinud tähelepanu, et kasulikkus on traditsioo- niliselt olnud kureerimise kui tegevuse lahutamatu osa, mille eesmärk on pakkuda juurdepääsu kunstile ja sellega võimaldada uute tähenduste loomist. Ta leiab, et kasu- lik kureerimine läheb Arte Útili kohaselt sellest algsest rollist kaugemale, pühendudes „teatud sotsiaalse probleemi lahendamisele“ (Bertrand 2019, 3–4, 14). Kunstiteooria lektor Larne Abse Gogarty (2017, 1–16) küsib aga, kes on kasutajad, kellele viidatud hüved on suunatud, ja kuidas nad täpselt kasu saavad. Loetletud kriteeriumides puu- dub ülevaade kasutajatest, kuid osalise vastuse annab Bruguera (2014, 132) väide, et „see seisneb võimaluste loomises neile, keda ebaõiglaselt ära kasutatakse“. Bruguera loomingus on see tähendanud töötamist poliitiliste repressioonide või muu ebaõig- luse ohvritega, näiteks pagulastega.²² Arte Útili arhiivi kuuluvate projektide kaudu kaasatud kogukondade ulatus on veelgi laiem.²³ Kasu olemuse puhul viitavad Arte Útili kriteeriumid sellele, et kasu on praktiline, seotud praeguste pakiliste probleemidega, lähtub jätkusuutlikkuse põhimõttest, saavutatakse kasusaajate aktiivse osaluse kaudu ja kutsub esile muutuseid.²⁴ Bruguera on täpsustanud, et aktuaalsed probleemid, mil- lele Arte Útili kunstiteosed reageerivad, hõlmavad näiteks „[. . .] rassismi, sotsiaalseid erinevusi, ebaõiglasi seadusi, diskrimineerimist, võimu/majanduslikku kuritarvita- mist“ (samas, 130). Kuigi need selgitused ei sisalda kasu ja kasusaajate detailseid määratlusi, annavad need mitmeid täpsustavaid suuniseid. Kuna Arte Útili pooldajad otsivad uusi võimalusi kunstilises mõtlemises (samas, 131), määratleb esilekerkiv praktika nii kasulikkuse olemuse kui ka tööriista funktsiooni iga kord uuesti. Järgneva- tes alapeatükkides joonistub välja nende teoreetiliste seisukohtade rakendumine analüüsitava arendusprotsessi kontekstis. Esmalt tutvustan teist muutuste soodusta- misele orienteeritud kontseptsiooni – Bayo Akomolafe murrangu tõlgendust (2023), millest on inspireeritud teose „Murrangu hinged“ pealkiri ja kunstnike lähenemine.

20 Vt <https://arte-util.org/about/>.

21 Jagasin Arte Útili kohta käivat infot ja materjale meie koostöö algfaasis ka kunstnikeduo Lundahl & Seidl liikmetega.

22 Vt <https://taniabruguera.com/>.

23 Vt <https://arte-util.org/case-studies/>.

24 Vt <https://arte-util.org/about/>.

Bayo Akomolafe on filosoof, õpetaja ja autor, kes on sündinud Lääne-Nigeerias ning elab Indias ja Ameerika Ühendriikides. Nagu Bruguera, on ka Akomolafe (2023) huvitatud aktuaalsetest globaalsetest probleemidest, nt mitmesugustest ülemaailmsetest kriisidest, kuid kasutab teistsugust sõnavara ja strateegiaid. Ta julgustab väärtustama ebatäiuslikkust, mis on elu andev, ja tervitama kortse, mis lõhestavad „normaalsuse tasasust“ (*the flatness of the norm*). Murrangud on tema arvates need vajalikud praod, mis avavad võimaluse uutele „maailmas olemise viisidele“. Muusik Brie Stoner võtab idee tabavalt kokku: „Bayo Akomolafe kutsub meid mõtlema murrangutest ja lõhedest kui sünnikohtadest, kui uue kujutlusvõime algusest, kui liidust üleinimlikuga, mis avab portaale metsikusse [. .].“²⁵

Akomolafe ideed olid Lundahli & Seitli jaoks kõnekad, haakudes nende helirännakute olemusega. Mõlemad hindavad katsetuslikke protsesse, mis ammutavad inspiratsiooni väljaspool normatiivseid keskkondi, kus domineerivad pelgalt inimesed. Paljud „Kadunud ruumi sümfoonia“ versioonid manavad esile selliseid tegevusi nagu sujuvalt läbi seinte ja lagede liikumine või eri elementide, näiteks vee ja kivi kehastamine. Sarja kuuluvat versiooni nimega „Jõe biograafiad“ („River Biographies“, alates 2022) kirjeldavad kunstnikud näiteks järgmiselt: „Jõe biograafiad on odüsseia nii keha kui ka maa geoloogiasse, rõhutades seda, mis pole inimene, aga mille osa sa oled. [. .] kunstiteos eksisteerib kusagil *performance*’i ning tervenemise ja paranemise ruumi vahepeal.“²⁶ Idee murrangust kui muutuse sümbolist sobis hästi uue rännaku raamistamiseks.

Viiteid Akomolafe kontseptsioonile leiab ka helirännaku stsenaariumist ja füüsilisest näituseruumist.²⁷ Näiteks palutakse teose kogejatel oma sisemise lapsega (ehk murrangu hingega) kontakti saada ja siseneda avausse:

L: Lähme siia sisse!

T: Oota hetk.

L: Kas sa ei tulegi sisse?

T: Palun vabandust, see uks on sinu jaoks liiga väike.

T: Ilma lapsemeelsusest jääb see uks suletuks. (Lundahl & Seidl 2024)

²⁵ Vt <https://bayoakomolafe.net/about>.

²⁶ Vt <http://www.lundahl-seidl.com/work/river-biographies>.

²⁷ Rännak läbib muuhulgas ruumi, kuhu on ehitatud väike tuba ehk „Vaadete varakamber“. Tuppa on riputatud umbes 30 kunstiteost Tartu Kunstimuuseumi kogudest, mis kujutavad sageli tsentraalse perspektiivi või avaga inimtühje metsi, jõerge ja koopaid, vihjates murrangu ideele ja luues seoseid helirännaku tekstis viidatud keskkondade ning tegeliku muuseumiruumi vahel.

Kunstnikud kutsuvad osalejaid toetuma oma lapsemeelsusele, et leida tee läbi teose ehk murrang, mis võimaldab avastada iseennast ja oma suhet maailmaga vabana täiskasvanulikest normatiivsetest piiridest.

Rootsi kunstnikeduot kõnetas Akomolafe üleskutse kaotada tee, et see uuesti leida, võtta omaks ebatäiuslikkused, et kuju muuta (2023), minu kureerimist mõjutas aga Bruguera ettepanek leida uusi viise kunsti kasutamiseks ühiskonnas ja läheneda esteetikale kui transformatsiooni süsteemile. Autio on analoogselt rõhutanud, et tema jaoks on oluline luua oma teostega võimalusi „transformatsiooniks ja jagatud inimlikkuseks“. Kunstniku hinnangul võib see tekkida, kui algatada tema ja külastaja vahel suhe, mis põhineb õppimisel.²⁸ Seega püüavad kõik käsitletud kunstnikud ja mõtlejad muutusi ellu kutsuda, mitte ainult ühiskondlikke probleeme esile tõsta. See üsna elementaarne, kuid samas ambitsioonikas ühine ajend on olnud mainitud teoreetiliste seisukohtade rakendamisel oluliseks käivitajaks.

Kaks kunstiteost, mis sündisid omavahelisest suhtest:

„Murrangu hinged“ ja „Viltuse maja mälestused“

L: Mu käsi otsib sinu oma. [. . .]

L: Sul on vaja ainult mu käele järgneda.

L: Ma viin sind kohta, kus maja unistab.

(Lundahl & Seidl 2024)

„Murrangu hinged“ ning „Viltuse maja mälestused“ kombineerivad eri meediume (heli, füüsilised objektid, liikumine ja muu), koosnevad mitmetest omavahel seotud elementidest ja toimivad tehnoloogia abil. Oluline ühisjoon on ka see, et mõlemad teosed sõltuvad külastajatepoolsest aktiveerimisest, sündides iga inimese kaudu uuesti. Oma keerukuse ja muutlikkuse tõttu ei allu need hästi verbaalsele kirjeldamisele, mistõttu lähenen nende vahendamisele samm-sammult – alustan üldisest tutvusest, kontekstist ja taustaloost ning jõuan seejärel arendusprotsessi detailsema analüüsini.

Murrangu hinged. Lundahl & Seidl kirjeldavad teost „Murrangu hinged“ lühidalt kui „performatiivset kõrvaklapiteost“ (Kont jt 2024a). See kulgeb kahe inimese vahelise ligikaudu 20-minutilise jalutuskäiguna läbi Tartu Kunstimuseumi teise korruse näitusesaalide. Rännaku käigus kannavad mõlemad osalejad juhtmevabasid kõrvaklappe, kust kuulevad muuhulgas liikumisjuhiseid. Näituse etiketil on kirjas, et teos sisaldab järgmisi elemente: „Kaks külastajat, vaatevälja piiravad prillid, sensoorne

²⁸ Jaakko Autio meilivahetus Hanna-Liis Kondiga, 11. märts 2024, e-kirjad korrespondentide valduses.

koreograafia, sünkroniseeritud liikumine, puudutamine ja kujutlusvõime, mille ajendiks on kolmemõõtmeline heli“ (samas). Teost saab kogeda nii eesti kui ka inglise keeles.

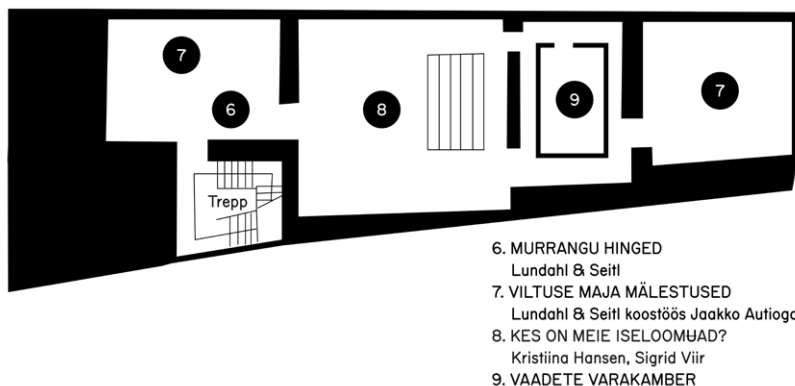
Teose ajal piiratakse nägemismeelt teadlikult läbi vastavate prillide, mis võimaldavad tajuda ainult valgust ja varju. Prille kannab korraga üks inimene (see, kes on rändaja rollis), teine (teejuhi rollis) juhib oma paarilist kättpidi läbi muuseumi (joonis 1). Poole peal vahetatakse rollid ja rändajal palutakse prillid eest ära võtta ning teejuhil palutakse need ette panna. Heliklippide narratiiv ja heliefektid aitavad luua kujutlust teekonnast, mis algab korruse esimeses näitusesaalis (trepikoja kõrval) oleva väikese kaevu juurest (joonis 2) ja kulgeb seejärel läbi ukse muuseumi seinte sisse. Rändajal palutakse üles leida oma sisemine laps ja järgneda talle, et leida üles koht, kus hoone unistab. Seinte seest jõuavad paarilised kujutletavasse avarasse muuseumiruumi, seejärel metsa, suure mäe juurde ning väikese ava ja jõe kaudu koopasse. Eri hetkedel tekitatakse helide ja liikumisjuhiste kaudu tuule, lendamise ja vees liikumise aistinguid. Tegelikult jalutavad paarilised rännaku ajal läbi nelja järjestikuse näitusesaali (joonis 2). Jalutuskäik lõpeb istumisega suurema kaevu ehk „Kuulava kaevu“ äärde (joonis 3) korruse viimases ruumis, kus ka rändaja prillid eest ära võtab (Lundahl & Seidl 2024).²⁹

Joonis 1. Kaks last kogemas teost „Murrangu hinged“ Tartu Kunstimuuseumis, september 2024.

Foto: Madis Katz.

²⁹ Näitusevaatlusest ja suulistest vestlustest Tartu Kunstimuuseumi muuseumiteenindajaga septembris 2024 nähtub, et praktikas ei satu mõned külastajad jalutuskäigu lõppedes viimase kaevu juurde, kuna trajektoor muutub iga kord sõltuvalt sellest, kuidas teost kogevad inimesed kuulnud liikumisjuhiseid tõlgendavad.

Joonis 2. Tartu Kunstimuuseumi II korruse ruumiplaan näituse „Viltuse maja saladused“ ajal (8.08.2024–2.02.2025). Graafiline disain: Laura Merendi.

Joonis 3. Lapsed „Kuulava kaevu“ ääres helirännaku lõpp-punktis, august 2024. Foto: Jane Meresmaa-Roos.

Viltuse maja mälestused. „Murrangu hinged“ on tihedalt põimunud teosega „Viltuse maja mälestused“, mida kunstnikud tutvustavad järgmiselt: „kümne kanaliga interaktiivne heliinstallatsioon liikumissensori peale aktiveeruva mikrofoni ning kahe kinesteetilise heliskulptuuriga, mis suhestuvad inimhääletega“. Teos jaguneb kaheks peamiseks osaks: „Sosistav sein“ (vt joonis 2, nr 7 vasakult esimeses saalis) ja kaevud, millest viimasele panid autorid nimeks „Kuulav kaev“ (vt joonis 2, nr 7 paremalt esimeses saalis ja joonis 3; Kont jt 2024a). Lundahl & Seidl olid teose varasemat versiooni

eelnevalt eksponeerinud (Kont jt 2024b),³⁰ kuid see ei hõlmanud veel kaeve ehk osaliselt veega täidetud silindrikujulisi puitümbrisega objekte. Kaevud valmisid esmakordselt koostöös Autioga, toetudes tema kinesteetiliste heliskulptuuride loomise kogemusele.

Rännaku lõpus paikneva suurema kaevu vesi reageerib külastajatele lainetustega ja salvestab nende hääled, kes pärast vee puudutamist selle juures räägivad. Salvestamisest teavitab külastajaid silt, mis paikneb nähtaval kohal otse ruumi sissepääsu käiguteel. Salvestised taasesitatakse juhuslikel hetkedel läbi „Sosistava seina“ (esimeses näituseruumis väiksema kaevu taga, joonis 2). Tekkinud heliklipid kostavad mõne tunni jooksul juhuslikel hetkedel ja salvestatakse seejärel üle järgmiste hääletega. Näituse brošüüris kirjeldab Lundahl mõlemat kaevu kui palindroomi kahte otsa: „„Viltuse maja mälestused“ algab ja lõpeb veepinnaga, olles seega nagu palindroom ehk lause, mis kõlab samamoodi nii edaspidi kui tagurpidi lugedes“ (Kont jt 2024b). Sellisena on „Kuulav kaev“ justkui värav virtuaalsest või kujuteldavast ruumist füüsilisse muuseumisse. Helirännak lõpeb kõrvaklappidest kõlava üleskutsega rääkida kaevu, pakkudes seega spetsiaalset kohta, kus teekonnal vallandunud muljeid ja kujutluspilte sõnalise peegelduse kaudu soovi korral jagada (Lundahl & Seidl 2024). Vaatlused näitasid, et paljud külastajad kasutasid seda võimalust, kuid oli ka neid, kes vaatasid kaevuvee lainetusi ning peegeldusi vaikides.

Nagu juba mainitud, sõltuvad mõlemad teosed suuresti multisensoorsest kogemusest. Eelkõige aktiveerivad need kuulmis- ja kompimismeeli, teoses „Murrangu hinged“ on nägemine piiratud tahtlikult, jättes rohkem ruumi teistele aistingutele. Seidl on seda põhjendanud: „Oleme väga visuaalsusele orienteeritud ja meie kehad muutuvad sageli justkui kahemõõtmeliseks pinnaks, nii et ma arvan, et silmaklappide ettepanemine äratav veidi rohkem keha kolmemõõtmelisuse.“ Ta peab teoste peamiseks meediumiks inimestaust, kuna iga inimene, kes teoseid kogeb, loob need läbi enda uuesti.³¹ Mina läbisin helirännaku eri paarilistega, kelle seas oli nii lapsi kui ka täiskasvanuid. Märkasin samuti, et igal korral oli kogemus erinev, muutudes läbi meie omavahelise koostöö ja paarilise liikumise ning teose tõlgenduse.

Taustalugu ja lähteülesanne

„Kadunud ruumi sümfoonia“ seeria esimese versiooni lõi Lundahl & Seidl Stockholm Rahvusmuuseumisse. Nad otsisid uut suhestumise viisi nii muuseumiga kui ka iseendaga selles, mis oleks vähem seotud subjekti ja objekti vastandusega. Kunstnikud

30 Kunstiteos loodi algselt 2016. aastal Metzi Pompidou keskuses (FR) toimunud näituse „An Imagined Museum“ ja Bonni Kunstimuuseumis toimunud isikunäituse „New Originals“ jaoks.

31 Intervjuu 1.

soovisid kasutada kehastumist (*embodiment*), et jõuda sügavama ja aeglasema suhteni üksiku teosega.³² See huvi ja Martina Seitli tantsualane haridus ajendasid neid kasutama helifaili kaudu jagatud koreograafilisi juhiseid ja sünkroniseeritud liikumist.³³ Nüüdseks on seeria teoseid vahendatud tunnustatud muuseumides ja biennaalidel üle maailma ning loodud on arvukalt kohatundlikke versioone.³⁴ Iga uue versiooni loomist mõjutavad konkreetse asukoha ruumid ja helid, kus rännakuid läbi viiakse, ning neis kasutatakse ka kohapeal tehtud salvestusi. „Kadunud ruumi sümfoonia“ on seega järjepidevalt muutunud ja kunstnike helisalvestiste arhiiv kasvanud.³⁵ Rännaku esimeste versioonide puhul oli tegu teekonnaga, mille läbis külastaja koos teda juhtiva esineja või giidiga. Selliseid versioone nimetatakse nüüd juhitud versioonideks (*guided version*) ja neid, kus kaks külastajat saavad teost ise aktiveerida ning kogeda, kutsutakse külastajate versioonideks (*visitors' version*). Juhitud rännakute puhul jäävad rollid tavaliselt muutumatuks, kuid külastajate versioonides vahetatakse rolle poole peal, võimaldades mõlemal paarilisel olla nii giid ehk teejuht kui ka rändaja.

Minu koostöö Lundahli & Seitliga algas 2019. aastal, mil kutsusin neid osalema projekti „Kunst loob lähedust“ ja selle raames valmivale näitusele. Teost „Kadunud ruumi sümfoonia“ kogesin aasta varem Stockholmis. Teos eristus oma ootamatu intiimsuse ja minu enda kõrgendatud haavatavuse tõttu, mille see vallandas. See pani mind loobuma kontrollist oma füüsilise liikumise üle ja usaldama selle kunstnike kätte, kellega kohtusin vaid mõni minut enne seda, kui mu silmad prillidega kinni kaeti. Mind juhatati kättpidi õrnalt, kuid enesekindlalt kujutletavasse muuseumisse, tunnelisse, metsa ja turvaliselt tagasi. Seejuures toimis teos minu ja kunstnike tutvumise teel kui kiirendatud jääsulataja.

Koostöö alguses selgitasin kunstnikele, et projekt on seotud kiusamise ennetamisega ja et näituse puhul on plaan „[. . .] vahendada kohalikele koolilastele, õpetajatele ja perekondadele (enamasti interaktiivseid) kunstiteoseid, mis toetavad erinevaid koostöö- ja suhtlemisviise“.³⁶ Oma vastuses tõstsid Lundahl & Seiti esile „usalduse avanemise“ aspekti (*the unfolding of trust*), millel põhinesid mitmed nende tööd.³⁷ Otsustasime kaasata projekti testrühma ning dialoogipartneritena kohalikud lastega pered, et teha teosest „Kadunud ruumi sümfoonia“ laste vajadusi arvestav versioon. Fookuseks jäi teose kaudu usalduse ja koostöö toetamine. Minu lähteülesanne kunstnikele

32 Samas.

33 Samas.

34 Vt www.lundahl-seitl.com/work/symphony-of-a-missing-room.

35 Intervjuu 1.

36 Hanna-Liis Kondi ja Lundahli & Seitli e-kirjavahetus, 30. mai 2019. Kirjad korrespondentide valduses.

37 Samas.

oli ajendatud soovist kasutada ära pikka ettevalmistusaega, mis võimaldas seada kunstiproduktiooni eelduseks uurimis- ja koostöö valitud sihtrühma esindajatega. Näis hädavajalik õppida tundma vajadusi, takistusi ja võimalusi, mis kujundavad seda, kuidas lapsed kaasaegset kunsti ja eriti kõnealuste kunstnike teost kogevad. Seda oli tarvis nii uue rännaku arendamiseks, mis laste sotsiaalsesse ja emotsionaalsesse hea-ollu panustaks, ent ka võimaldamaks kohalikele lastele elementaarse (füüsilise, keelepõhise, emotsionaalse) juurdepääsu teosele, et kunstikogemus üldse toimuda saaks.

Õppimine kunstiteoste arendusprotsessi kaudu

L: Reisi minuga seinte sisse. [. . .]

T: Mälestused, unistused, hinged ja mõtted elavad selle viltuse maja sees. [. . .]

T: Järgne lapsele, sest tema teab teed.

(Lundahl & Seidl 2024)

Arendusprotsess ja koostöö kohalike peredega kestis 2022. aasta suvest 2024. aasta suveni, mil näitus avati. Lundahl & Seidl käisid selle aja jooksul Tartus neli korda ning Jaakko Autio kaks korda. Tegevuskava valmis samm-sammult selle põhjal, kuidas iga külastus kunstnike ideed ja meie mõttevahetusi suunas. 2022. aasta augustis korraldasime Tartu Kunstimuseumis kolme päeva jooksul kaheksa töötuba, millest valmis ka tutvustav videoklipp (Tartmus 2022a). Igas töötoas osales üks lastega pere, kes koges „Kadunud ruumi sümfoonia“ olemasolevat juhitud versiooni. Tõlkisime teose eelnevalt eesti keelde ja salvestasime koostöös näitleja ning muuseumipedagoog Kadri Toomsaluga. Töötoad koosnesid teose kohta info jagamisest (umbes 10 minutit), helirännaku kogemisest (umbes 20 minutit) ning kuni 45-minutilise arutelust. Nende läbiviimises osalesid lisaks kunstnikele ja mulle kohaliku Shatë Tantsukooli õpilased, kes juhtisid giididena rännakuid, ning töögrupi „Kunst loob lähedust“ liikmed, kaasa arvatud Toomsalu, hariduskuraator Jane Meresmaa-Roos ja disainer Maria Muuk, kes tegutsesid giididena, tegid vaatlusmärkmeid ja aitasid läbi viia arutelusid peredega. Esimesed töötoad kinnitasid protsessi keerukust ja vajadust pöörata samaaegselt tähelepanu paljudele aspektidele, mis kujundasid osalejate kogemusi, eriti mitmesugustele emotsioonidele ja nendega seotud reaktsioonidele, mida teos esile kutsus. Järgnevalt keskendun näidetele, mis on otseselt seotud usalduslike suhete loomisega ja tõhusaks koostööks vajalike oskustega teistega arvestada ning vastutustundlikke otsuseid teha.

Üks õpetlikumaid teemasid, millega silmitsi seisime, oli teose kogemisega kaasnenud ebakindlus, pelgus või hirm, mida osa lapsi väljendas.³⁸ Projektimeeskonna peda-

³⁸ Vaatlus 2022.

googid ja mina eeldasime enne töötubasid, et teos võib olla laste jaoks oma algsel kujul keeruline ja et mõni laps võib peljata nägemist piiravate prillide kandmist. Töötubade ettevalmistuse käigus rääkisime kunstnikega läbi, millist teavet nad igale osalejale eelnevalt andnud on, et osalejad oleksid piisavalt informeeritud ja avatud teost kogema. Vastavalt sellele selgitasime peredele samm-sammult, mis toimuma hakkab, ja näitasime enne kogemuse alustamist kogu varustust. Rõhutasime, et nad võivad igal hetkel rännaku pooleli jätta, kui nad seda soovivad. Tutvustusest oli sageli abi. Siiski oli ka neid lapsi, kes tundsid ennast ebakindlalt ja vajasisid rohkem kohanemisaega, mida neile vajaduse ilmnedes andsime. Toetasime kõiki osalejaid, eriti teose kogemust peljanud lapsi ka sellega, et julgustasime neid oma emotsioone nimetama ja kirjeldama, kuulasime neid, valideerisime ja väärtustasime nende tundeid ning arutasime koos laste ja vanematega, mida saab teha, et rännak liiga hirmutav ei oleks. Projekti töögrupi liikmete ning lapsevanemate toel said osalenud lapsed oma tundeid maandada ja võtta teose kohandamisel aktiivse rolli. Koostöös kunstnikega keskendusime sellele, et esmalt tuvastada ja seejärel muuta neid rännaku elemente, mis tekitasid lastes enim pelgust, ebakindlust või hirmu.

Teosele tekkinud reaktsioone mõjutas ka laste vanus. Projekti töögrupi eeldus oli, et rännak võib olla viieaastaste ja nooremate laste jaoks intensiivne ning kasutada liiga keerulist sõnavara. Niisiis püüdsime kaasata peresid, kus olid lapsed alates kuuendast eluaastast (Kont jt 2022). Praktikas esines aga erandeid, kuna pered soovisid ühiselt osaleda ja ka väiksemad lapsed kaasa võtta. Vanematega läbirääkimise järel ja nende loal ning laste soovil kaasasime 2022. aastal ka ühe kolmeaastase ja ühe viieaastase lapse. Nii saime vaadelda ka nooremate laste suhestumist teosega ja neilt tagasisidet koguda. Kuigi väike osalejate arv igas vanuserühmas³⁹ ei võimaldanud teha põhjanevaid järeldusi, viitasid töötoad sellele, et viieaastased ja nooremad lapsed tundsid tõenäolisemalt sellist pelgust või hirmu, mis pani neid rännakut katkestama, või vajasisid nad rohkem aega, enne kui otsustasid teost kogeda. Lähtuvalt sellest said mõlemad lapsed võimaluse vaadata, kuidas nende pereliikmed teose läbisid, ja siis ise soovi korral uuesti proovida. Pikem kohanemisaeg ja vaatlemine suurendasid mõlema lapse usaldust ja julgust ka ise rännakut proovida. Samuti oli abi sellest, et võimaldasime neil rännakut läbida nii-öelda osaliselt ehk kas ilma prillideta või siis ilma kõrvaklappideta. Kaheksa-aastased ja vanemad lapsed mainisid samuti sageli, et teos on hirmutav, kuid seostasid seda pigem põnevusega ja olid peaaegu kõigil juhtu-

39 2022. aasta töötubades osalenud laste vanused: 3-aastane (1 osaleja), 5-aastane (1 osaleja), 8-aastane (7 osalejat), 9-aastane (1 osaleja), 12-aastane (1 osaleja), 14-aastane (1 osaleja), 15-aastane (1 osaleja).

del valmis kohe otsast lõpuni rännakus osalema.⁴⁰ Neid tähelepanekuid toetasid ka järgnevatel aastatel läbi viidud töötoad ja intervjuud.

Asjaolu, et teos esitas väljakutse osalejate võimele nii protsessi kui ka oma kaaslasti usaldada, on oluline element, mida me ei soovinud liigse lihtsustamise kaudu kaotada. Selle asemel püüdsime soodustada osalevate pereliikmete koostööd, et nad üksteist olukorrast läbi aitaksid ja sellega loodetavasti omavahelist usaldust tugevdaksid. Projekti eri etappides panustas konsultandina loovterapeut Mariliis Tähepõld, kes vaatles alates 2022. aastast osa töötubasid ning nõustas töögruppi ja kunstnikke kuni teoste valmimiseni 2024. aastal. Tema soovitusel lasime pereliikmetel olla algusest lõpuni füüsiliselt teineteise lähedal, näiteks käest kinni hoida. See oli lihtne, kuid mõjus nihe, mis oli eriti nooremate laste kogemuse turvalisemaks muutmisel suureks abiks, kuna võimaldas osalejatel üksteisele tundmatutes olukordades toeks olla ka siis, kui prillid pandi ette ja nad üksteist enam ei näinud.⁴¹ Näitusele valminud teostes saavutatakse see nii käest kinnihoidmisega kui ka kaevude abil, mille ümber nii alguses kui ka lõpus istutakse.

Peegelduse käigus palusime pereliikmetel proovida teekonda uuesti meelde tuletda, kirjeldades seda, mida nad tajusid, ette kujutasid ja mis tundeid see tekitas. Selgus, et teatud heliklipi elemendid mõjusid mõnele osalejale samuti hirmutavalt või vallandasid teisi kunstnike jaoks üllatavaid emotsioone. Näiteks võis lapse hääle kuulmine metsas tekitada osalejates, eriti emades, mure või äreva tunde, sest näis, et laps on kadunud ja vajab abi. Teisi abstraktsemaid elemente, nagu praksumine, seostati põlemisega ja üks laps seostas tundmatuid valjusid helisid sõjaga.⁴² Kunstnikud otsustasid need heliefektid järgmistest versioonidest välja jätta, kuna need tundusid muutvat kogemuse mitme osaleja jaoks liiga stressirohkeks ja pärssisid nende võimet kulgeda rännakul avatud uudishimuga. Ka helitase mõjutas kogemust, tuues esile vajaduse enamiku laste jaoks helitugevust täiskasvanutele harjumuspärasega võrreldes vähendada.

Perele peegelduste kaudu ilmnesisid needki heliteose elemendid, mis osalejatele eriti hästi meelde jäid ja neis elevust tekitasid. Mitmed jutustavad ja mõneti maagilised momendid käivitasid eriti laste kujutlusvõimet ja kutsusid esile fantaasiaküllaseid kirjeldusi. Hetk, mil rännakus minnakse läbi seina ja jõutakse muuseumist metsa, oli üks neist. Küsimuse peale, millisesse maailma nad tahaksid läbi seina minnes jõuda, kui saaksid ise valida, anti palju põnevaid vastuseid vihmametsast kuni kuu peale ja ajas tagasi reisimiseni. Meeldejääv oli ka mustja veega purskkaevu vaatamise moment,

⁴⁰ Vaatlus 2022.

⁴¹ Vaatlus 2023.

⁴² Samas.

kus heliklipis kõnelev hääl küsib rännakul olijalt, mida ta peegelduses näeb (Lundahl & Seidl 2024), rõhutades nii osaleja aktiivset rolli teose maailma loomisel. Töötoas osalenud viieaastane laps selgitas näiteks elevusega, et nägi purskkaevus karu ja mutti ning et kaevu kaudu satuks ta „veealusesse maailma, kus näeks loomi, kes kõnivad kahel jalal nagu inimesed“.⁴³ Kaevu ja läbi seinu minekut tõstsid pereliikmed esile ka järgmise aasta töötubades. Sellest lähtuvalt kujunesid need uute teoste kavandamisel olulisteks nurgakivideks.

2023. aasta juunis viisime koos kunstnike ja projektiliikmetega läbi sarnased töötod veel viie perega, katsetades esialgse juhitud rännaku muudetud versioone. Kolm perekonda olid samad kes aasta tagasi ja kaks peret osalesid esimest korda.⁴⁴ Lähtudes Tähepõllu soovitusest, otsustasime peegeldused läbi viia ühise joonistamise kaudu. Palusime pereliikmetel kujutada paiku, mida nad giidiga jalutuskäigul ette kujutasid, ja ka kohti, kuhu nad seinast läbi minnes tahaksid jõuda. Ühist joonistamist kasutatakse ka kunstiteraapias. Meditsiini valdkonnas tegev kunstnik ja uurija Deborah Padfield on kirjutanud koostöös joonistamise eelistest vestluste käivitamisel ja usalduse edendamisel, mis on seotud ka osalejate heaolu tõstmisega (Padfield 2018, 250–268). Ta selgitab seda nii: „Pildid võivad ruumi laiendada, luues koha tundmatule või veel teadlikult teadvustamatule [. . .]” (samas, 265). Koos joonistamine ja oma piltide tutvustamine projekti töögrupile ning kunstnikele käivitas pereliikmete vahel tähenduslikke arutelusid. Üheks läbivaks motiiviks perede joonistustes ja peegeldustes oli vesi. Lisaks rajalt meelde jäänud purskkaevule mainisid osalejad juga, jõge, allikat, tilkuvat vett ja randa.⁴⁵ Joonistused ja vestlused andsid kunstnikele idee luua veega kaev füüsilise objektina näitusesaali. Täienduse eesmärk oli toetada üleminekut füüsilise ja virtuaalse maailma vahel ning toimida kogunemispunktina, kus julgustada osalejaid pärast jalutuskäiku oma kogemust jagama. Sellest ideest kasvas välja eraldi kunstiteos „Viltuse maja mälestused“, mis põhines küll Lundahli & Seidli varasemate tööde elementidel, kuid nõudis täiesti uut helitehnilist lahendust. Selle teostamiseks pöördusime Jaakko Autio poole, kes liitus 2023. aasta sügisel ja töötas seejärel nii teose tehnilise kui ka kunstilise teostusega.⁴⁶

43 Samas.

44 2023. aasta töötubades osalenud laste ja noorte vanused: 4-aastane (2 osalejat), 7-aastane (1 osaleja), 8-aastane (1 osaleja), 9-aastane (4 osalejat), 12-aastane (1 osaleja), 13-aastane (1 osaleja), 14-aastane (1 osaleja), 20-aastane (1 osaleja).

45 Vaatlus 2023.

46 Autio oli hiljuti eksponeerinud analoogset musta veega kaussi, mis oli osa tema heliinstallatsioonist „Avanev ja sulguv“ Kogo galerii näitusel 2022. a. (vt <https://www.kogogallery.ee/ee/naitused/avanev-ja-sulguv/>, vaadatud: 28. märts 2025).

Joonis 4. Koostöös joonistamine töötoa raames Tartu Kunstimuseumis juunis 2023. Foto: Kairi Laiapea.

2024. aasta aprillis viisid Lundahl & Seidl koos Autio ja projekti töögrupiga läbi veel kolm töötuba. Seekord kaasasime inglise keelt kõnelevaid peresid, et testida ingliskeelset „Kadunud ruumi sümfooniat“ versiooni nimega „Jõe biograafiad“ („River Biographies“), mis on külastajate versioon, nagu ka näituse jaoks kavandatud uus teos „Murrangu hinged“, mitte juhitud versioon.⁴⁷ Selle testimine tõi esile vajaduse anda lastele selgemaid juhiseid, kuidas teist inimest ohutult ja vastutustundlikult juhtida, ning luua sobilik ruum, kus on vähem takistavaid esemeid (nagu vitriinid või postamendid). Märkasime, et mitmed lapsed, kes olid teejuhi rollis, paistsid olevat rännaku ajal ebakindlad, kõheldes ja peatudes, et ringi vaadata ning kõrvalolijatelt täiendavaid suuniseid saada. Lapsed kinnitasid arutelu käigus, et juhised tekitasid kohati segadust ja nad ei olnud veendunud, mida tegema peavad.⁴⁸ Sellest lähtuvalt keskendusime koostöös töögrupi liikmete ja loovterapeutidega „Murrangu hingede“ tekste toimetades rõhutatult lihtsustamisele, et leida eakohasemaid sõnastusi. Peredelt saadud soovitustest lähtuvalt lisasid kunstnikud rännaku teksti ka julgustavaid sõnu-meid, suurendamaks laste enesekindlust ja -usaldust (Lundahl & Seidl 2024).⁴⁹

Kuigi teiste juhtimine kui suure vastutuse võtmine oli lastele kohati keeruline, paljastas külastajate versiooni testimine ka töö sügavama potentsiaali. See ilmn

47 Vt <http://www.lundahl-seidl.com/work/river-biographies>.

48 Vaatlus 2024.

49 Julgustava sõnumi näide uues helirännakus: „Väga hea, sul tuleb see ilusti välja, jätkä täpselt nii nagu praegu.“

lapsevanema tagasiside kaudu, keda liigutas kogemus, et teda juhtis tema enda laps.⁵⁰ Seidl nimetas seda üheks olulisemaks tõdemuseks, olles üllatunud vanema ja lapse vahelises suhtes aset leidnud tähenduslikust hetkest olukorras, kus lapsevanem, kes on harjunud olema hoolitseja rollis, annab end ühtäkki oma lapse hoole alla.⁵¹ See andis Seidlile idee kasutada analoogset rollide ümberpööramist ka uue helirännaku ülesehituses, andes lapse häälele läbivalt juhirolli ning lastes täiskasvanu häälel olla seal kõrval julgustavas ja toetavas rollis (Lundahl & Seidl 2024).⁵² Peredega koostööst kasvasid välja veel mitmed tähelepanekud. Niisiis avaldas nende panus teostele märkimisväärt mõju, õpetades kunstnikele, minule ja ülejäänud töögrupile, kuidas selliseid teoseid lastele ligipääsetavamaks ja eakohasemaks muuta. Meie kui algatajate saadud kasu on seega ilmne. Järgnevalt pööran tähelepanu perede poolt kogatud õppimisele.

Peegeldused usaldusest ja vastutusest

L: Ma järgnen su käte liikumisele.

L: Juhi mind mööda õrnalt looklevaid käänakuid.

T: Pane oma kättesse vee liikumine, ja ta tunneb seda kogu oma kehaga.

(Lundahl & Seidl 2024)

Selles alapeatükis toon esile kogemused ja võimalused, mida teoste arenduses osalenud pereliikmed ise õppimisega seostasid. Esmalt pöördun tagasi Arte Útili kriteeriumide juurde, et markeerida loogikaahelaid, mille toel kunst ja sotsiaalsed eesmärgid protsessis kohtusid. Arte Útili tunnused on siinkohal analüüsi võrdluspunktid, kuid konkreetsed kunstiteosed ei kuulu Arte Útili arhiivi ega ole loodud eesmärgiga, et need vastaksid selgelt igale kriteeriumile. Kontseptsioon toimus üldise inspiratsiooniallikana, mis julgustas mind kuraatoripositsiooni raames sõnastama kunsti-teoste kasutusvõimalusi ning pürgima sotsiaalsete kasutegurite realiseerimise poole. Kõnealuses projektis on eriti aktuaalsed Arte Útili põhimõtted 1, 5, 6 ja 8: kunstile ühiskonnas uute kasutusviiside väljapakkumine; autorite asendamine algatajatega ja pealtvaatajate asendamine kasutajatega; kasutajate jaoks praktiliste ja kasulike tulemuste kaasatamine ja esteetika kui transformatsioonisüsteemi taastehtamine.⁵³ Minu kureerimisalase loogika puhul aitasid need vastavalt kaasa:

⁵⁰ Vaatlus 2024.

⁵¹ Intervjuu 1.

⁵² Seda nihet võib kõrvutada ka noortelt noortele programmide ja gruppide tööpõhimõtetega, kus lapsed või noored loovad ja vahendavad (täiskasvanute toel) ise oma eakaaslastele suunatud sisu, muutes seejuures teiste laste jaoks väljunditega suhestumise ning protsessi usaldamise lihtsamaks (vt Hall 2014).

⁵³ Vt <http://www.lundahl-seidl.com/about/>.

- (1) kunstiteoste sidumisele sotsiaalsete oskuste arendamisega;
- (5) kunstnike loomeprotsessi avamisele, kaasates lastega peresid kui esmaseid kasutajaid ja tagasiside andjaid;
- (6) püüdlusele muuta protsess lastega peredele kasulikuks, panustades nende sotsiaal-emotsionaalsesse pädevusse;
- (8) kunsti kui transformatiivse süsteemi või tööriista rakendamisele nende inimeste elus.

Siinkohal joonistub välja kontseptsiooni praktiline kasutatavus kureerimisalase mõtlemisvahendina. Siiski jääb küsimus, kas loodetud kasu perede jaoks ka tegelikult realiseerus.

Bertrand on väitnud, et kasulik kureerimine ei saa põhineda „[. . .] avatud, eksperimentaalsel ja määramatul protsessil“ ning selle asemel peab keskenduma „[. . .] kasutaja kognitiivsete funktsioonide abistamisele ja täiendamisele“ (Bertrand 2019, 14). Kuigi analüüsitalv arendusprotsessil oli sõnastatud eesmärk, mis on otseselt seotud kasutajate kognitiivsete funktsioonide tõhustamisega, toetus see siiski küllaltki avatud, eksperimentaalsele ja teatud ulatuses määramatule protsessile. Soov jääda avatuks perede tagasisidele ja kunstnike ideedele tähendas, et andmete järjekindlaks kogumiseks puudus sageli piisavalt stabiilne struktuur. Olemasolevad andmed ja ressursid ei võimalda teha mastaapseid järeldusi tegevuste mõju kohta igale osalejale ja nende sotsiaal-emotsionaalsele pädevusele. Sellegipoolest pakuvad osalejate ütlused asjakohast teavet selle kohta, mida nad ise protsessi käigus õppimisega seoses märkasid ja tundsid, viidates nende subjektiivsele heaolule.

Juhitud helirännakute testimise käigus aastatel 2022 ja 2023 selgus osalejate peegeldustest, et giidid (kunstnikud, tantsukooli õpilased ja töögrupi liikmed, kes olid rännakul pereliikmete paarilisteks) mõjusid paljude osalejate turvatundele positiivselt. Sageli mainiti, et nad tundsid, et saavad oma giidi usaldada ja talle toetuda. Mitmed inimesed kirjeldasid ka nende käsi, kasutades omadussõnu *sõbralik* ja *õrn*.⁵⁴ Ajakirjanik Emily Lieberg, kes vaatles 2022. aastal ühte töötuba ja koges ka ise juhitud versiooni, kirjutas hiljem, et giidi käe puudutus oli julgustav. Ta leidis, et teose teeb eriliseks just asjaolu, et osaleja peab oma giidi pimesi usaldama (Lieberg 2022). Eelnev viitab sellele, et paljud osalejad kogesid, et nad saavad haavatavas olukorras võõrale inimesele loota ja tema puudutust usaldada. Selline kogemus võis tugevdada osalejate võimet usaldada uusi inimesi ja olukordi, aidates ühtlasi arendada suhteoskusi.

54 Vaatlus 2022 ja 2023.

Joonis 5. Juhitud rännaku läbiviimine peretöötaja raames juunis 2023. Foto: Kairi Laiapea.

Küsimuse peale, kas ja mida saab läbi helirännaku õppida, mainisid mitmed inimesed, nii täiskasvanud kui ka lapsed, just usaldust.⁵⁵ 2022. aastal töötoas osalenud ema tõdes, et kui tema laps saaks teda rännakul juhtida, oleks see suurepärane viis nendevahelise usalduse tekitamiseks (selles etapis küsisime, mida nad arvasid sellest teoreetilisest võimalusest, kuid ei testinud veel küllastajate versiooni). Usaldusega seotud õppimist mainisid ka kolm 10–11-aastast last, kes olid seotud teose arendusprotsessi eri etappidega ning kogesid pärast avamist ka näitusele valminud teoseid. Üks neist lisas, et küllastajate versiooni abil saab oma sõprussuhteid proovile panna ja vaadata, kuidas sind juhtiv inimene sind kohtleb, kui sul on silmad kinni.⁵⁶ See puudutab ka vastutustundlikku otsustamist, mis, nagu öeldud, hõlmab konstruktiivsete valikute tegemist, võimalike tagajärgedega arvestamist ning enda ja teiste heaoluga arvestamist. Lapse kommentaar osutab sellele, kui oluline on omal nahal kogeda, et meie lähedased teevad võimaluse korral meie heaolu seisukohalt vastutustundlikke otsuseid, mõjutades otseselt meie usaldust konkreetse inimese vastu (Brown 2017, 198–200).

Nii teiste kui ka enda jaoks vastutustundlike otsuste tegemine ei ole ainult valiku või hoiaku küsimus, vaid sõltub ka olemasolevatest oskustest, mida saab harjutamise abil järk-järgult omandada. Üks osalenud lastest tõi „Murrangu hingede“ puhul vahe-tult pärast teose kogemist esile just võimaluse õppida, kuidas juhtida ja juhiseid

⁵⁵ Vaatlus 2022; Intervjuu 2.

⁵⁶ Intervjuu 2.

anda.⁵⁷ Näituse brošüüris kirjutab Lundahl, et „Murrangu hingede“ helirännak „kasvab koos meie võimega suhelda üksteisega“ (Kont jt 2024b), ehk mida paremini me õpime teineteisega kontakti saama, seda avaramaks muutub teose maailm. Vaatluste ja tagasiside põhjal võib arvata, et teos võimaldas osalejatel vastavaid oskusi arendada, olles kasulik nii lastele kui ka täiskasvanutele.

Kuigi projekt keskendus lastele ja nende sotsiaal-emotsionaalse pädevuse arendamisele, siis praktikas lõi see väärtuslikke õppimisvõimalusi ka (või ehk veelgi enam) täiskasvanutele. Viimane on märgatav nii lapsevanemate kommentaarides kui ka minu ja kunstnike tähelepanekutes. Laste igapäevaelu mõjutavate täiskasvanute teadmiste, oskuste ja hoiakute arendamine on laste heaolu seisukohalt samuti väga oluline ehk ka lastele kasulik (Jones jt 2017, 62–63).⁵⁸ Seega pole kirjeldatud tulemlgse eesmärgiga vastuolus, vaid aitab sellele kaasa.

Kokkuvõte

L: See on see koht, kus seinad sosistavad.

L: Tule ja järgne mulle sügavamale vette.

(Lundahl & Seidl 2024)

Artikkel keskendub heliteoste „Murrangu hingede“ ja „Viltuse maja mälestused“ arendusele projekti „Kunst loob lähedust“ raames ning kunstnike Lundahl & Seidl, Jaakko Autio, minu kui kuraatori ja Lõuna-Eesti lastega perede koostöö käigus kogetud õppimisele. Teoste arendusprotsessi näitel uurin võimalusi kasutada kaasaegse kunsti teoseid laste sotsiaal-emotsionaalse pädevuse arendamisel. Lähemalt vaatlen suhteoskuste ja vastutustundlike otsuste tegemisega seonduvat.

Teoste kollektiivne arendus lõi õppimiseks mitmeid võimalusi. Aastatel 2022–2024 toimunud töötubade seeria käigus nägime, et kunstnike senine tavapärane läheneamine publiku ettevalmistamisele, mille puhul anti enne helirännaku kogemist üksikasjalik teave, toimis enamiku osalejate puhul, kuid ei olnud piisav viieaastaste ja nooremate laste jaoks, kes vajasisid pikemat kohanemisaega. Seepärast lõime rännakusse rohkem võimalusi, et toetuda füüsilisele lähedusele, mis aitab ka nooremate laste turvatunnet suurendada. Olukorras, kus nägemismeel on piiratud, võimaldab see suunata rõhuasetuse teistele meeltele. Teostes kasutatava heli omadused mõjutavad samuti pereliikmete kogemusi. Lõime võimaluse helitaseme individuaalseks kohandamiseks ning jätsime välja heliefekte ja narratiivseid elemente, mis kutsusid esile teoste kogemist pärssivaid negatiivseid emotsioone. Nende asemel suunasime uute teoste

⁵⁷ Samas.

⁵⁸ Vt <https://peaasi.ee/mis-on-sotsiaal-emotsionaalne-padevus/>.

loomisel rõhuasetuse jutustavatele katketele ja maagilistele detailidele, mis arenduses osalejaid enim kõnetasid. Läbi seinte minek ja veepeegeldusest avanev maailm aitavad teosesse sisse elada ning seda oma kujutlusvõime kaudu ise edasi luua.

Üks olulisemaid uuendusi, võrreldes seeria varasemate helirännakutega, on rollide ümberpööramine, mille tulemusel on teoses „Murrangu hinged“ jutustaval lapsehäälel juhtroll ja täiskasvanu häälel toetav roll. Tänu sellele pakub teos alternatiivi tavapärasele peresuhte hierarhiale, kus vanem juhatab teed ja vastutab lapse eest ning laps peab vanemale järgnema. Selle muudatuse kaudu avaldus helirännaku potentsiaal süvendada vanema ja lapse vahelist mõistmist, usaldust ja vastutuse võtmise oskust. Osalejate kommentaarid viitavad sellele, et paljud neist said protsessi käigus toetuda kas võõrale inimesele või oma pere liikmele, kes nende turvalisuse ja heaolu eest rännaku ajal hoolt kandis, aga ka sellele, et nad võivad iseennast teejuhi rollis usaldada ja kellegi teise heaolu eest vastutuse võtta. Eelneva põhjal on alust arvata, et kõnealused kunstiteosed on aidanud tugevdada mitmete osalejate usaldust nii teiste inimeste kui ka iseenda suhtes.

Mõjusa kunstikogemuse loomine oleneb selles kontekstis igast teost aktiveerivast inimesest. Seega on võimalik, et mõne näituse külastaja kogemus oli eelpool kirjeldatust märksa erinev ja ei toetanud nende individuaalseid õppimisprotsessiga seotud vajadusi. Siiski töid ka rännaku läbimisel ette tulnud raskused sageli kaasa õpetlikke märkamisi ja mõttevahetusi. Arendusprotsessi käigus kogutud andmed kinnitavad, et enamikul juhtudel püüavad osalejad rännaku ajal nii enda kui ka oma partneri heaolu tagamiseks vastutustundlikke otsuseid teha. Selgete juhiste ja sobiliku keskkonna puhul näib see vähemasti kooliealistel lastel õnnestuvat, pakkudes uudet keskkonda, kus oma vastutusvõimet arendada ning otsuste tegemist harjutada. Sotsiaal-emotsionaalse pädevuse järjepidev arendamine on vajalik ka täiskasvanutele. Kirjeldatud arendusprotsess lõi laste vanematele, kunstnikele ja projekti töögrupile mitmesuguseid õppimisvõimalusi, laiendades teadmisi ja oskusi, kuidas lastega koostööd teha ning kunstiteoseid neile ligipääsetavamaks muuta.

Allikad

Abse Gogarty, Larne. 2017. „‘Usefulness’ in Contemporary Art and Politics.“ – *Third Text*, oktoober, 1–16.

Akomolafe, Bayo. 2023. „The Paraterranean: A Becoming-black.“ – *Biotoopia*. [YouTube'i video.] Vaadatud: 18. juuni 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=m6zajqydhj4&t=2024s>.

Arte Útil. [Veebileht.] Vaadatud: 4. mai 2024. <https://www.arte-util.org/>.

Akomolafe, Bayo ja Ayana Young. 2022. „SLOW STUDY: Bayo Akomolafe's We Will Dance With Mountains: Into the Cracks!“ – *For The Wild*. [Veebileht.] Vaadatud: 18. juuni 2024. <https://forthewild.world/listen/slow-study-bayo-akomolafes-we-will-dance-with-mountains-into-the-cracks>.

Autio, Jaakko. 2024. „Bio & CV.“ – *Jaakko Autio – Sound Artist*. [Veebileht.] Vaadatud: 26. detsember 2024. <https://jaakkoautio.com/>.

Bayo Akomolafe. [Veebileht.] Vaadatud: 18. juuni 2024. <https://www.bayoakomolafe.net/>.

Bertrand, Stéphanie. 2019. *Useful Curating*. Limerick: Ormston House, Cultural Resource Centre.

Brown, Brene. 2017. *Rising strong: How the ability to reset transforms the way we live, love, parent, and lead*. Random House Trade Paperbacks.

Bruguera, Tania. 2009, 1992. „Artist Statement.“ – *Tania Bruguera*. [Veebileht.] Vaadatud: 3. september 2024. <https://taniabruquera.com/artist-statement/>.

Bruguera, Tania, Paul O'Neill ja Bard College'i kuraatoriõppe üliõpilased: Xavier Acarin, Kathleen Ditzig, Amber Esseiva, Roxana Fabius, Lee Foley, Wang Jing, Elizabeth Larison, Robin Lynch, Park Myers ja Natalia Zuluaga. 2014. „Tania Bruguera.“ – *New Art Publications*, nr 128, 124–133.

Bruguera, Tania ja Claire Bishop. 2016. „The Artist as Activist: Tania Bruguera in Conversation with Claire Bishop.“ – *CUNY Graduate Center*. [YouTube'i video.] Vaadatud: 4. mai 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=4raYhes7Owl>.

CASEL (The Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, Chicago). [Veebileht.] Vaadatud: 9. september 2024. <https://casel.org/>.

Esche, Charles. 2014. „Director Charles Esche talking about Museum of Arte Útil.“ – *Van Abbemuseum*. [YouTube'i video.] Vaadatud: 5. september 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=Lr9j7MhPXuU>.

Fancourt, Daisy ja Saoirse Finn. 2019. „What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review.“ – *World Health Organization. Regional Office for Europe*. [Veebileht.] Vaadatud: 21. september 2024. <https://iris.who.int/handle/10665/329834>.

Galvin, Kathleen T, toim. 2018. *The Routledge Handbook of Well-Being*. London; New York: Routledge.

Hall, Roz. 2014. „Peer-led approaches and ensuring parity.“ – *Tate*, 4. detsember. https://www.tate.org.uk/documents/1410/peer_led_approaches_and_ensuring_parity.pdf.

Hudson, Alistair. 2017. „Curatorial Talk: Institutional Self Criticism.“ – *OnCurating*. [Veebileht.] Vaadatud: 18. september 2024. <https://www.curating.org/alistair-hudson/>.

Jones, Stephanie M. ja Suzanne M. Bouffard. 2012. „Social and Emotional Learning in Schools: From Programs to Strategies and Commentaries.“ – *Social Policy Report* 26 (4): 3–22. <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/j.2379-3988.2012.tb00073.x>.

Jones, Stephanie M., Sophie P. Barnes, Rebecca Bailey ja Emily J. Doolittle. 2017. „Promoting Social and Emotional Competencies in Elementary School.“ – *The Future of Children* 27 (1): 49–72. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1144815.pdf>.

Kidron, Anti. 2023. *Praktilise psühholoogia leksikon*. Tallinn: Mondo.

Kont, Hanna-Liis, Jaakko Autio, Simon ja Tom Bloor, Kristiina Hansen ja Sigrid Viir, Jarõna Ilo, Inger Klesment, Anna-Liisa Kree, Kaidi Marii Kütt, Leisure (Meredith Carruthers ja Susannah Wesley), Lundahl & Seidl ja Kristiina Treial. 2024a. [Näituse „Viltuse maja saladused“ seinatekstid.] Autorite ja Tartu Kunstimuseumi arhiivides.

Kont, Hanna-Liis, Jaakko Autio, Simon ja Tom Bloor, Kristiina Hansen ja Sigrid Viir, Jarõna Ilo, Inger Klesment, Anna-Liisa Kree, Kaidi Marii Kütt, Leisure (Meredith Carruthers ja Susannah Wesley), Lundahl & Seidl ja Kristiina Treial [trükiisel autorite nimed puuduvad]. 2024b. *Viltuse maja saladused: 09.08.2024–02.02.2025 / The secrets of the leaning building: 09.08.2024–02.02.2025*. Tartu: Tartu Kunstimuseum.

Kont, Hanna-Liis. 2022. „Kumu Art Museum in the Throes of the Global Pandemic. Flo Kasearu's Exhibition State of Emergency.“ – *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 31 (1–2): 164–186.

Kunst loob lähedust. [Veebileht.] Vaadatud: 9. september 2024. <https://www.kunstloob.ee>.

Lieberg, Emily. 2022. „Klapid pähe ja rännakule iseenda fantaasiamailma.“ – *Tartu Postimees*, 12. august.

Lundahl & Seidl. 2022. *Kadunud ruumi sümfoonia*. [Tartu helifail eesti ja inglise keeles.] Autorite valduses.

———. 2024. *Murrangu hinged*. [Teejuhi ja rändaja helifailid eesti ja inglise keeles.] Autorite valduses.

———. „Symphony of a Missing Room Series.“ – Lundahl & Seidl. [Veebileht.] Vaadatud: 26. november 2024. <http://www.lundahl-seidl.com/work/symphony-of-a-missing-room>.

Museum of Arte Útil. [Veebileht.] Vaadatud: 18. juuni 2024. <https://museumarteutil.net/museumarteutil.net/index.html>.

Padfield, Debora. 2018. „Collaborative drawings: blue-prints of conversation dynamics.“ – *The Routledge Handbook of Well-Being*, toimetanud Kathleen T. Galvin, 250–268. London; New York: Routledge.

Peaasi.ee. [Veebileht.] Vaadatud: 17. juuni 2024. <https://peaasi.ee/en/avaleht/en/>.

Raadik, Maire, toim. 2018. *Eesti õigekeelsussõnaraamat: ÕS 2018*. Koostanud Tiiu Erelt jt. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Rath, Tom ja Jim Harter. 2010. *Wellbeing: The Five Essential Elements*. Gallup Press.

Sztompka, Piotr. (1999) 2006. *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tartmus. 2022a. „Kunst loob lähedust / Creative Connections.“ – *Tartu Kunstimuuseum*. [YouTube'i video.] Vaadatud: 26. november 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=k-t9Vd5UcMU>.

———. 2022b. „Kutsume peresid osalema kunstiteose loomises!“ – *Tartmus. Tartu Kunstimuuseum / Art Museum*. [Veebileht.] Vaadatud: 14. september 2024. <https://tartmus.ee/uritus/kutsume-peresid-osalema-kunstiteose-loomises/>.

———. 2024. Näitus „Viltuse maja saladused“. – *Tartmus. Tartu Kunstimuuseum / Art Museum*. [Veebileht.] Vaadatud: 26. september 2024. <https://tartmus.ee/naitus/naitus-viltuse-maja-saladused/>.

Watson, Debbie, Carl Emery ja Phil Bayliss ning Margaret Boushel ja Karen McInnes. 2012. *Children's social and emotional wellbeing in schools: A critical perspective*. Bristol: The Policy Press, University of Bristol.

Wright, Stephen. 2013. *Toward a Lexicon of Usership*. Eindhoven: Van Abbemuseum. Vaadatud: 30. mai 2025. <https://constructlab.net/wp-content/uploads/2023/01/Toward-a-lexicon-of-usership.pdf>.

Hanna-Liis Kont – kuraator ja kunstiteadlane, Eesti Kunstiakadeemia doktorant ja õppejõud, omandanud museoloogia magistrikraadi East Anglia Ülikoolis. Tema näitused ja uurimisprojektid lähtuvad soovist panustada kunsti abil üksikisikute ja kogukonnagruppide sotsiaalsesse ja emotsionaalsesse heaollu. Sageli kasutab ta oma töös osalusel põhinevaid lähenemisi. Ta on kunstihariduse platvormi „Kunst loob lähedust“ juht, mille raames on ta alates 2021. aastast uurinud, kuidas toetada kaasaegse kunsti abil laste sotsiaal-emotsionaalse pädevuse kujundamist.

E-post: [hannaliis.kont\[at\]artun.ee](mailto:hannaliis.kont[at]artun.ee)

How Does Art Support Social and Emotional Learning? A Sound Journey Created with Children and Their Families

Hanna-Liis Kont

Keywords: sound art, children, social and emotional learning, trust, responsibility

Between 2022 and 2024, new artworks were developed at the Tartu Art Museum in Estonia, during which artists Lundahl & Seidl and Jaakko Autio collaborated with local families with children. The process led to the creation of two artworks: a new sound journey titled “Spirits of the Fault Line” and the interactive installation “Memories of the Leaning Building” (both 2024). The works were made for “The Secrets of the Leaning Building” group exhibition at the Tartu Art Museum. I participated as the project manager, curator and researcher.

The aim of the research is to explore the possibilities of using contemporary artworks to support children’s social and emotional learning. The key question is what kind of learning was experienced by the families with children, curator and artists during the collaboration? The connections between the artworks and fostering relationship skills, trust, and responsible decision making are examined.

Social and emotional learning lays the foundation for effective communication and affects mental health and well-being (Jones et al. 2017: 49–50; Jones, Bouffard 2012: 3). Social and emotional learning is not only related to skills, but also to knowledge, attitudes, behaviours, abilities, etc. (Jones et al. 2017: 51) A growing body of research shows that engaging in art can be a powerful tool for enhancing people’s well-being (Fancourt, Finn 2019). As children’s social and emotional well-being relies on their social and emotional learning (Jones, Bouffard 2012: 3), investing time and other resources into art related activities that can foster children’s social and emotional learning is a way to support their well-being.

During the development process, 16 workshops were conducted at the Tartu Art Museum by the artists, myself, and additional project team members. Thirty-one children and young people aged three to 20 and 21 parents or accompanying adults participated (Registration data for 16 workshops. 2022–2024. Collected by Hanna-Liis Kont. Written notes are in the possession of the author). During the workshops, participants experienced earlier versions of the sound journey and gave feedback. As a result “Spirits of the Fault Line” was created, taking the form of an approximately 20-minute walk between two people through the Tartu Art Museum’s gallery spaces. The walk is based on movement instructions coming from wireless headphones that both participants wear. During the piece the vision of one partner is limited through goggles that only allow the wearer to perceive light and shade. The other person (in the role of guide) leads their partner by hand through the museum spaces until they switch roles. “Memories of the Leaning Building” is a 10-channel interactive sound installation that frames the walk in the physical exhibition space. It includes two kinaesthetic sound sculptures in the form of wells that provide a start and end point.

The collaborative artistic development was a fruitful learning experience for the organisers. Through the workshops we learned that some family members, especially children aged 5 and younger, require a more individualised and flexible approach to be able to confidently participate in such a multi-sensory artwork. An effective solution was to rely on the physical proximity of the family mem-

bers through hand-holding and physical gathering points in the museum. The attributes of the sound-tracks also strongly affected the participants' experiences. Sound levels played a part in the overall experience confirming the need to be able to adjust them for each person. Being mindful of abstract sound effects or narrative elements that can be associated with danger also became apparent. Yet, relying on narrative points that spark imagination and go beyond normative realms proved helpful and became fundamental in helping the participants fully engage in the experience. Collaborative drawing was another useful tool for supporting visual as well as verbal exchanges and helping participants express the unknown sensed in the sound walk.

Arguably the most important learning took place through realising the significance of role reversal by giving the child the role of leader and the adult a supporting role. This deconstructs the typical hierarchies that are in place in most families. The family members' reflections demonstrate the sound journey's potential to deepen the relationship between a parent and child, fostering trust and understanding between the two.

The research shows that in most cases people try their best to make responsible decisions regarding their partners' well-being, and are able to rise to the occasion if the artworks' instructions and physical environment are (age) appropriate. Therefore, the works create an opportunity to practice responsible decision-making in a challenging but exciting context.

Continuing social and emotional learning is also important for adults. The development process provided many opportunities for this, especially regarding the knowledge and skills required to collaborate with children and make artworks more accessible to them.

Hanna-Liis Kont is an art curator and researcher. Her exhibitions and research projects are driven by a desire to contribute to the social and emotional well-being of individuals and communities through art. She often uses participatory approaches in her work. Hanna is the leader of the Kunst loob lähed-ust (Creative Connections) art education platform. As part of this platform, since 2021 she has been exploring how to support children's social and emotional learning through contemporary art. She is a PhD student and lecturer at the Estonian Academy of Arts and has a master's degree in Museum Studies from the University of East Anglia.

E-mail: hannaliis.kont[at]artun.ee